

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ДЕМОГРАФІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЯК ЧИННИК
ПРОГНОЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальності
051 Економіка
Бідна Олександра Сергіївна

Керівник: Бугрова Олена Олександрівна
кандидат економічних наук

Рецензент: Іванова Наталя Юріївна
кандидат економічних наук

Кваліфікаційна робота захищена з
оцінкою _____

Секретар ЕК

«__» _____ 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ	6
1.1. Сутність та зміст ключових понять демографії	6
1.2. Основні фактори формування демографічного стану держави.....	8
1.3 Демографія як чинник прогнозування економічного розвитку держави.....	11
Висновки до розділу 1	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ	13
2.1 Статистичний аналіз динаміки чисельності населення України	13
2.2 Аналіз впливу факторів природного та міграційного руху населення на динаміку його чисельності	18
2.3. Вплив демографічного фактору на економічний розвиток держави.....	21
Висновки до розділу 2.....	24
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ	25
3.1. Перспективи демографічного розвитку та шляхи подолання демографічної кризи в Україні.....	25
3.2. Шляхи подолання регіональних диспропорцій за основними складовими людського розвитку.....	28
3.3. Національні пріоритети у контексті сталого людського розвитку ...	30
Висновки до розділу 3.....	32
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність теми. Демографічна криза – проблема, що розвивалася протягом всього періоду незалежності України, наслідком якої є суттєве скорочення чисельності населення (як мінімум на 8 млн. у міжнародно визнаних кордонах України), старіння населення, порушення балансу поколінь, масова трудова еміграція тощо. За оцінкою експертів, щороку Україну покидає близько 1 мільйону осіб, а повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України посилило цю проблему в небачених до 24-го лютого обсягах: в 2022 році після початку війни за межі України виїхало понад 6,5 мільйонів людей, загинуло 4149 осіб, понад 7,7 мільйонів стали внутрішньо переміщеними особами, що неминуче впливає на демографічні тенденції. Люди як, найцінніший ресурс держави, гратимуть ключову роль у відбудові економіки та досягненні нею стабільного стану в майбутньому. Саме це зумовлює актуальність проведення дослідження демографічних тенденцій як чинника прогнозування економічного розвитку держави.

Втручання держави в демографічні процеси не завжди виправдане, проте у випадку сучасної України його актуальність є досить високою. Наразі український уряд вимушений дбати не про остаточне вирішення демографічних проблем, а принаймні про суттєве пом'якшення негативних тенденцій, що збільшує потребу в посиленні державного управління процесами демографічного розвитку та зростанні кількості відповідних наукових досліджень у межах як науки публічного управління й адміністрування, так і суто в економічній теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема методології та понятійно-категоріального апарату державного управління демографічними процесами присвятили дослідження такі фахівці з публічного управління й адміністрування, як А.О. Дегтяр, О.М. Долінченко, М.В. Кравченко, О.А.

Малиновська та Н.В. Васильєва. Також торкалися їх у роботах такі вітчизняні демографи, як Е.М. Лібанова, В.С. Стешенко, Г.Л. Махорін та інші.

Досліджувалися такі поняття, як «демографічні тенденції як чинник прогнозування економічного розвитку держави», «державне управління демографічними процесами», «державне регулювання демографічних процесів», а також їх механізми.

На мою думку, багато понять і категорій потребують уточнення. Зокрема, необхідно визначити роль держави у формуванні демографічної політики (з урахуванням посилення демографічної кризи) та виділити ключові механізми демографічних тенденцій як чинника прогнозування економічного розвитку держави, що зазначив А.О. Дегтяр у своїй праці «Теоретико-методологічні засади розробки та реалізації державної демографічної»

Мета роботи полягає у визначенні ключових понять і категорій демографічних тенденцій як чинника прогнозування економічного розвитку держави.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- визначити сутність та зміст ключових понять демографії;
- вивчити поняття демографії як чинника прогнозування економічного розвитку держави;
- здійснити статистичний аналіз динаміки чисельності населення України;
- проаналізувати вплив факторів природного та міграційного руху населення на динаміку його чисельності;
- оцінити вплив демографічного фактору на економічний розвиток держави;
- визначити перспективи демографічного розвитку та шляхи подолання демографічної кризи в Україні;
- запропонувати шляхи подолання регіональних диспропорцій за основними складовими людського розвитку;

- визначити національні пріоритети у контексті сталого людського розвитку.

Об'єктом дослідження виступає демографічна ситуація в Україні та демографічний вплив на економічний розвиток держави.

Предметом дослідження є демографічні процеси з точки зору їх впливу на економічний розвиток країни.

При вивченні та дослідженні були **використані наступні методи**: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, системний підхід, аналітичні методи, методи математичного та статистичного аналізу.

Наукова новизна полягає у поглибленому дослідженні демографічних тенденцій як чинника прогнозування економічного розвитку держави, при якому було визначено обмеження та можливості прогнозування економічного розвитку.

Практичне значення. Теоретичні і практичні результати дослідження можуть бути корисні для розробки програм регулювання демографічних тенденцій та вдосконалення державних програм економічного розвитку країни.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 61 найменування. Сформовано 2 таблиці та 6 рисунків. Обсяг основної частини становить 32 сторінок, загальний обсяг – 44 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та зміст ключових понять демографії

Термін «демографія», впроваджений у загальнонауковий звернення бельгійським науковцем Ашієм Гійяром, складається з грецьких слів («демос» – «народ») а також «» («графо» – «пишу») а також буквально в перекладі означає « опис народу» [1]. Традиційним є визначення демографії як науки, що вивчає кількість, географічне розташування, структуру, процеси і закономірності переміщення жителів держави, а також що завдяки отриманим знанням встановлює тенденції цих процесів і взаємопов'язана з соціально-економічними і культурними умовами, з метою виконання відповідної демографічної політики.

Перш за все, вивчаючи таке складне та багатовимірне поняття як «демографічний стан держави», що визначається великою кількістю супутніх термінів, необхідно сформулювати понятійну базу дослідження (в цій роботі – засновану на доробках відомих дослідників). Найважливіші терміни, необхідні для побудови термінологічної бази, зазначені в цьому підрозділі кваліфікаційної роботи.

Гудзеляк І.І визначає демографію як дисципліну про закономірності відтворення населення у суспільно-історичній обумовленості даного процесу. Об'єкт – населення. Населення ж визначається, як постійно відновлювальний комплекс людей, що виник природно і історично; це сукупність людей у конкретній місцевості. Предмет – процедура відтворення генерацій людей як і комплекс трьох форм його руху (природного, просторового і соціального) [17].

Природний рух містить процеси народжуваності, смертності, шлюбності. Просторовий рух – комплекс переміщень індивідів чи його груп відповідно до території. Соціальний рух – комплекс всіх змін соціальних якостей людей.

Демографічна подія – вступ чи вибуття людини з конкретної категорії населення (народження, загибель, трансформація з однієї вікової категорії в іншу, розірвання шлюбу, міграція і т.д).

Демографічний стан – приналежність особи до конкретної демографічної групи.

Демографічне явище – істотна зміна у числі, структурі чи демографічних процесах, що істотно впливає на відтворення населення.

Демографічна ситуація – наявна демографічна ситуація та демографічна структура у конкретній місцевості у конкретний період. Когорта – комплекс людей, у яких одночасно сталося конкретне демографічне явище [17].

Демографічна поведінка – взаємозалежні операції чи процеси, націлені на зміну чи збереження демографічного стану суб'єкта, описана Гудзеляк І.І в науковому посібнику «Основи демографії». Гудзеляк І.І виділяє наступні види демографічної поведінки (Рис. 1.1.), що тісно пов'язана з демографічними установками (готовністю до певного результату демографічної поведінки).

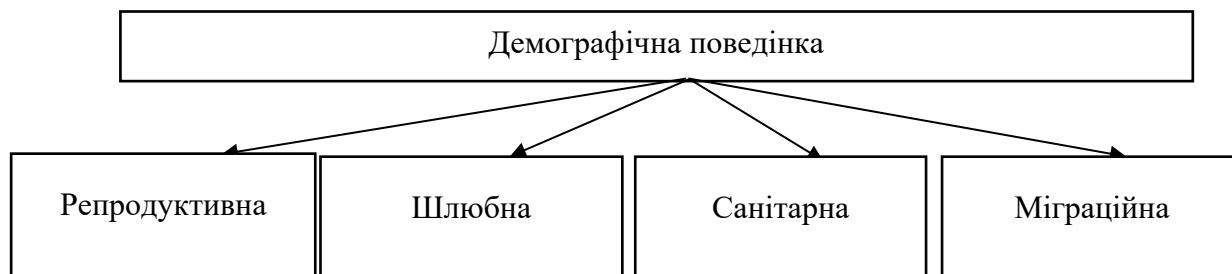

Рис. 1.1. Види демографічної поведінки

Джерело: складено автором за даними [17]

Демографічний процес є одним з ключових понять у демографії. Він визначається як послідовні події у житті людей, що мають значення у відтворенні поколінь (народжуваність, смертність, шлюбність, розлучуваність). [1]. Важливо зазначити, що О.М. Долінченко, яка є представником дослідників науки державного управління, відносить до демографічних процесів і міграційний рух населення, що є доречним і контексті формування державно-управлінських програм, хоча й суперечить класичному визначенню [14].

«Демографічний розвиток» визначається у науці, як процес якісних та кількісних змін у населенні, ускладнення зв'язків і відносин у якому, з часом може призвести до нового якісного стану. В.С.Стешенко визначав демографічний розвиток процесом збереження міри населення як результат історичного прогресу.[23]. О.М.Долінченко також дала визначення механізму державного регулювання демографічними процесами: «сукупність заходів, важелів і стимулів, які забезпечують можливість держави регулювати демографічні процеси». Безпосередньо вплив держави на демографічні процеси здійснюється шляхом втілення комплексу заходів економічного, адміністративно-правового, організаційно-адміністративного та інформаційного характеру, які мають сприяти досягненню бажаних показників демографічного розвитку.

1.2. Основні фактори формування демографічного стану держави

Як зазначалось вище, сучасний стан демографічного розвитку України переважна кількість дослідників оцінює кризовим [13]. Така ситуація спричинена значним поступовим погіршенням усіх демографічних процесів: зростанням смертності, швидкому зниженню народжуваності, збільшенню кількості розлучень та скороченням укладань шлюбів, зменшенням середньої тривалості життя, збільшенням кількості емігрантів тощо. Результатом такої ситуації постійних демографічних дисбалансів сформувалася тенденція до скорочення населення в абсолютному вимірі та погіршення його якісних характеристик.

Тільки протягом останнього десятиліття населення України скоротилось більше ніж на 4,5 млн осіб. Протягом багатьох років фактори суто психологічної невпевненості в майбутньому, відсутність достатнього рівня державної соціальної підтримки, наявність несприятливих соціально політичних та економічних перспектив, а нині і війна – причини, з яких українські сім'ї вимушені відмовитись від народження другої або третьої дитини[33].

Цього року Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України разом із Міжнародним інститутом прикладного системного аналізу та Інститутом демографії Академії наук Австрії почав розробляти прогнози населення до 2050 року, що вказують на те що, чисельність населення України буде постійно знижуватись внаслідок недостатнього рівня народжуваності для простого відтворення. Необхідно враховувати також і факт неможливості повноцінного прогнозування остаточного впливу повномасштабного вторгнення Російської Федерації на демографічну ситуацію в умовах все ще триваючої війни.

Безперечно, люди є найголовнішою цінністю і багатством нації, втім, важливою є також і характеристика населення як сукупності економічно-активних осіб. Отже, важливими факторами формування демографічного стану держави виступають також їхні вміння, рівень освіти та освіченості, стану здоров'я та здатність реагувати на змінні соціокультурні, технологічні, та природні умови. Загалом, окреслені фактори і характеризують людський капітал. Такий погляд на населення є більш прагматичним та доволі поширеним, адже політичні цілі не мають обмежуватись кількісними параметрами: доцільно брати до уваги та встановлювати акценти на тих людських ресурсах, що забезпечують економічне зростання країни та, як результат, посилюють якість життя усього населення. На відміну від сучасних поглядів на демографічний склад населення, протягом багатьох століть саме чисельність населення була головною метою національних та міжнародних політик. Сформовані європейськими урядами політики окреслювали, що наймогутнішими державами визнавались держави найбільшої чисельності населення, що було цілком логічним аспектом існуванням в умовах панівних «стереотипів війни». Тим не менш, економічним обґрунтуванням пріоритету чисельності були і більші ринки з активною торгівлею. Більша щільність населення і, як наслідок, кращий розподіл праці та технологічний прогрес визначали успішність економічного розвитку держави [12].

Сьогодні важливими для економіки та суспільства виступають зміни у віковій структурі населення. Вікова піраміда, що досліджується демографами, ілюструє склад населення за параметрами віку та статі. Наявна проблема старіння населення в Україні визнається значнішим та набагато важливішим викликом порівняно до зменшення абсолютної чисельності.

В такому разі постає загроза негативного впливу меншої кількості молодих робітників на ефективність загального виробництва. Дана ефективність не буде обмежуватись впливом фактору кількості робітників, на неї також суттєво впливатиме продуктивність їх праці, що зумовлена багатьма чинниками (стан здоров'я, освіта, мобільність, здатність до адаптації) [6]. Якщо ця продуктивність буде зростати по мірі втрати кількості робітників, то вплив буде непомітним для загального виробництва. Подальший розвиток людського капіталу буде визначати відсутність негативного впливу старіння населення. Оптимістичним у даній ситуації є факт більшої освіченості молоді за старше населення, як результат поліпшення системи освіти за останні десятиліття адже це свідчить про те що поточна вікова структура вже запрограмована на подальші позитивні зрушення у людському капіталі.

Концепція «балансу населення» поєднує аспекти чисельності населення з віковою структурою та людським капіталом, на відміну від традиційної парадигми «стабілізації населення» яка націлена лише на його розмір.

Так як зменшення та старіння населення запрограмовані у віковій структурі України, парадигма стабілізації населення не являється досяжною метою для країни. Це означає що показники народжуваності, смертності та міграції слід розглядати у зв'язку з освітою. У випадку з міграцією, доцільно брати до уваги не тільки кількість мігрантів, а й їхню кількість (за віком і статтю), помножену на їх знання та кваліфікацію.

1.3 Демографія як чинник прогнозування економічного розвитку держави

Економічний розвиток – одне з найважливіших понять в межах досліджень макроекономічної науки. Масловською Л.Ц він трактується як «виникнення поступових структурних та якісних змін у економіці, що призводять до підвищення ефективності її функціонування» [9].

Фундаментом розвитку економіки виступають наукові досягнення та технічний прогрес що при розширенні застосування дозволив заміщувати дефіцитні ресурси, знижувати ресурсоемність виробництва, дотримуватись екологічних обмежень. Це все впливає на ВВП, обсяги та структуру виробництва. Також важливим для розвитку економіки є підтримання розвитку здібностей працюючих, які мають відповідати вимогам новітніх технологій. Для цього необхідним виступає покращення освіти, інфраструктури, інституцій, довготривале поліпшення матеріальних та духовних умов життя людей.

Розвиток економіки багато в чому залежить від демографічних та міграційних процесів. За даними звіту «The Changing Wealth of Nations 2018» Світового банку, у розвинених країнах людський капітал становить 72% національного багатства. А отже, людський потенціал виступає головним чинником економічного зростання і від його стану залежить ефективність використання всіх інших ресурсів розвитку. Світовий досвід демонструє, що демографічні показники значною мірою визначають тенденції розвитку сучасного світу та його економіки.

Як було зазначено в п. 1.2. цієї роботи, в українських реаліях найближчі роки зменшення чисельності населення неминуче. Депопуляцію не вдасться подолати навіть у разі збільшення народжуваності та зниження смертності до рівня північноєвропейських країн, показники яких можуть вважатись взірцевими для всього світу. Таке скорочення чисельності населення цілком ймовірно призведе в майбутньому до неможливості підтримання господарського рівня

освоєння територій, негативні зміни у статеві-віковій структурі населення(старіння населення), суттєве зниження показників народжуваності.

Метою демографічного розвитку України сьогодні має бути покращення якості населення, збереження та відтворення його життєвого й трудового потенціалу. Саме цей шлях є перспективним для виходу із кризи воєнного та повоєнного станів. Для досягнення результатів, завданнями соціальної політики на найближчі 5 років повинні стати: поліпшення якості життя, скорочення бідності, покращення здоров'я нації, покращення показників народжуваності та смертності, регулювання міграційних процесів, поліпшення умов життєдіяльності сім'ї і т.д

При цьому головним пріоритетом політики має стати здоров'я громадян. Здорове населення стане фундаментом ефективних соціально-економічних реформ і поліпшить ситуацію в країні. Тільки здорове населення здатне побудувати успішний ринок, розвивати технології, підвищувати продуктивність праці, відтворювати здорових нащадків.

Висновки до розділу 1

Отже, в даному розділі було досліджено сутність та зміст ключових понять демографії а також виявлено, що до основних факторів формування демографічного стану держави належать не тільки кількісні характеристики населення , а й якісні(вміння, рівень освіти та освіченості, стану здоров'я та здатність реагувати на змінні соціокультурні, технологічні, та природні умови). Саме покращення якісних характеристик населення, збереження та відтворення його життєвого й трудового потенціалу має стати пріоритетом державної політики на шляху до покращення демографічного стану а згодом і економічного зростання України.

Завданнями соціальної політики на найближчі 5 років повинні стати: поліпшення якості життя, скорочення бідності, покращення здоров'я нації, покращення показників народжуваності та смертності, регулювання міграційних процесів, поліпшення умов життєдіяльності сім'ї і т.д

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ УКРАЇНИ

2.1 Статистичний аналіз динаміки чисельності населення України

В грудні 2021р виповнилось вже 20 років після проведення Першого Всеукраїнського перепису населення. Загальнозрозумілим фактом є те, що перепис має проходити регулярно шляхом збору та обробки статистичної інформації, але через відтермінування другого перепису, проведення якого планувалось ще з 2011 р, у статистичних даних відбувається накопичення помилок та втрата об'єктивності демографічної картини.

У Додатку А представлено демографічну динаміку України за даними Державної статистичної служби України після проведення останнього перепису [44]. Дані державної статистики що до загальної чисельності населення України були також створені без урахування населення Автономної Республіки Криму та м. Севастополю, але з урахуванням повного населення Луганської та Донецьких областей (сформованих на базі показників, зібраних до початку війни в 2014 році).

Варто зазначити, що зафіксований міграційний приріст населення починаючи з 2005 року суперечить дослідженням наукового середовища, що вже давно фіксує негативність міграційного балансу і його суттєвий вплив на чисельність населення. За даними Державної міграційної служби України за період 2010–2019 рр., негативний баланс міграцій становив 3,8 млн осіб.

Головне управління Донецької та Луганської областей офіційно визначає, що у відповідних районах мешкає більше 3,7 млн, що також враховано Державною статистичною службою України.

Після проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні визначення населення нових адміністративно-територіальних одиниць базується на довоєнних оцінках чисельності населення. Відповідні дані представлено у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Офіційна чисельність населення України станом на 1 березня 2021 р.

Регіон	Показники
Україна (без АР Крим та м. Севастополя), осіб, у т. ч.	4 1 527 205
ОРДЛО	3 743 042
Горлівський район Донецької області	664 564
Кальміуський район Донецької області	121179
Донецький район Донецької області	1 489 592
Алчевський район Луганської області	437176
Довжанський район Луганської області	206233
Луганський район Луганської області	529 352
Ровеньківський район Луганської області	294 946
Україна без тимчасово окупованих територій	37 784 163

Джерело: Державна служба статистики України.

Отже, використовуючи дані офіційної чисельності населення України без врахування показників окупованих територій (37,8 млн), віднявши від цього показника приблизну чисельність справжніх міграційних втрат населення (4,0 млн) то, враховуючи кількість офіційно зареєстрованих ВПО (1,4 млн), можемо зробити висновок, що справжня чисельність населення України без врахування показників тимчасово окупованих територій становить близько 35,2 млн станом на 1 березня 2021 р.

Дані Державної служби статистики України стверджують, що за 30 років населення України скоротилось на 9936,1 тис. осіб. Чисельність населення також зменшилась внаслідок анексії Автономної Республіки Крим та набуття Донецької та Луганської областей статусу тимчасово окупованих територій (Рис. 2.1).

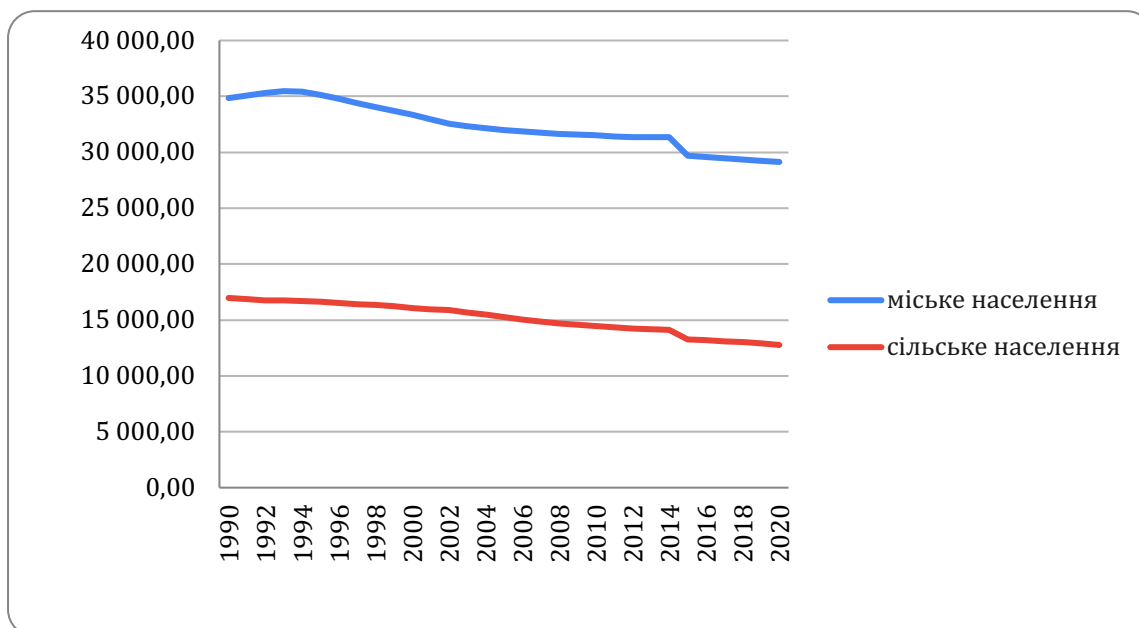

Рис. 2.1. Чисельність населення України з 1990–2020 рр.

Джерело: Державна служба статистики України.

Аналіз даних вказує на те, що темп приросту для міського населення за період 1990-2020 рр негативний та досяг (-16,43%), сільського ж населення – (- 24,79%). Зменшення чисельності сільського населення насамперед спричинені низьким рівнем життя у сільській місцевості, недостатньою кількістю робочих місць, відтоком людей до міст, що в свою чергу призвело до зниження рівня народжуваності та зростання смертності. Міське населення в свою чергу зменшує свою чисельність через привабливість інших країн для трудової міграції. Наявні тенденції скорочення як сільського так і міського населення потребують покращення умов праці та проживання у відповідних містах чи селах, збільшення соціальної допомоги при народженні дитини, матеріальних допомог у вигляді довгострокових кредитів.

Дослідження природного та міграційного приросту населення України за 1990–2020 рр. представлено на Рисунку 2.2.:

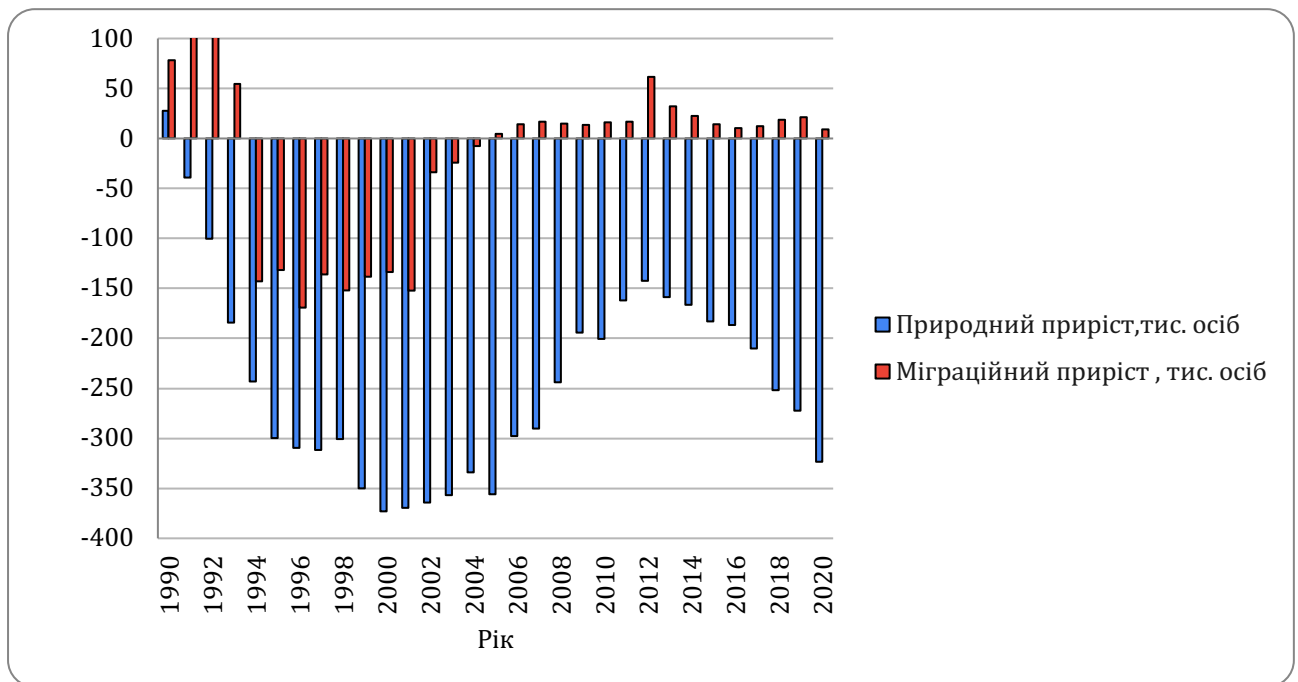

Рис. 2.2. Природний та міграційний приріст населення України за 1990–2020 рр.

Джерело: Державна служба статистики України.

Природний приріст населення України мав позитивне значення лише у 1990 році, а найбільше значення міграційного приросту спостерігалось у 1992 році. З 2012 року по 2019 рік відбулося погіршення ситуації, природний приріст став негативним і змінювався з -142,4 тис.осіб до -272,3 тис.осіб. Темп приросту міграційного приросту хоч і позначається як несуттєво додатній, але у науковому середовищі давно існує консенсус: міграційний баланс є від'ємним і негативно впливає на чисельність населення України [55].

Причиною погіршення приросту населення за останніх 5 років є нестабільний політичний та соціально-економічний стан (ріст міграції, зменшення народжуваності, низький рівень якості життя). Дослідження компанії Economist Intelligence Unit та розроблений нею Індекс якості життя населення (Quality-of-life Index) підтверджують наявність даної проблеми. У 2019 році Україна посіла 34 місце за параметром якості життя населення зі значенням індексу 102,34. Польща ж посіла 23 місце, Білорусь – 25, Румунія – 26, а російська федерація – 33.

Поточна ситуація в країні щодо російського вторгнення 2022 року, безперечно й досі призводить до значних втрат та суттєво впливає на чисельність населення України. Окрім цього, кількість вимушених біженців станом на сьогоднішній день перевищила цифру 6,5 мільйонів людей, частина з яких ймовірно більше не повернеться на Батьківщину, що також суттєво вплине не тільки на чисельність населення в короткостроковій перспективі а й на подальший природний приріст в довгостроковій.

Варто звернути увагу також і на розподіл постійного населення за віковими групами: частка населення віком 60 років та більше складає 24% у загальному обсязі населення країни. Молоді люди віком 0-15 років – 16%, а 16-59 років – 60% (рис. 2.3.), що ілюструє набагато меншу частку молоді у порівнянні з людьми пенсійного віку та суттєве навантаження на зайняте населення. Так, у 2018 році в Україні на 10 працюючих громадян припадало 11 пенсіонерів [39].

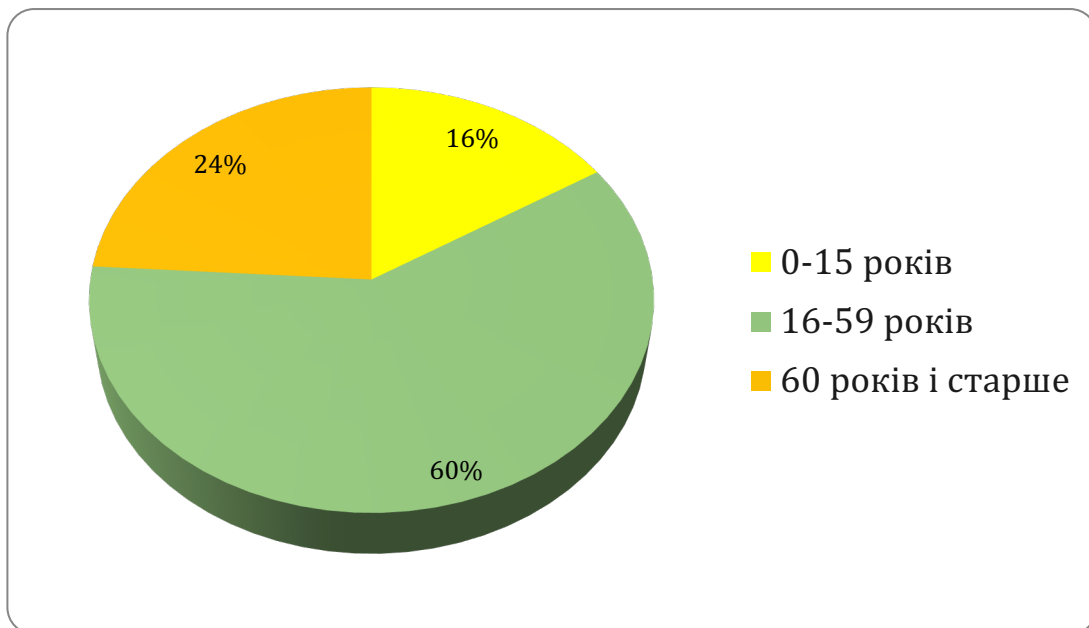

Рис. 2.3. Розподіл постійного населення за окремими віковими групами на 1 січня 2020 рр.

Джерело: Державна служба статистики України.

Проблемною є також наступна тенденція: відносно мала частка молодого населення має ймовірність стати ще меншою в зв'язку з російським вторгненням 2022 року. Дослідження, проведені ООН, свідчить про те, що з країни виїжджають переважно молоді люди (найбільша вікова група: від 30 до 39 років) та 76% з них мають вищу або незакінчену вищу освіту. Це працездатні, кваліфіковані українці, втрата яких у майбутньому може уповільнити відновлення економіки.

2.2 Аналіз впливу факторів природного та міграційного руху населення на динаміку його чисельності

Ситуація депресивного демографічного стану України останніх десятиліть, перш за все зумовлена міграційним процесом через відсутність умов розвитку трудових, інтелектуальних здібностей та наявність проблеми низьких заробітних плат, що призвело та продовжує стимулювати міграційну активність населення та погіршувати стан безробіття.

Окрім цього наявні демографічні процеси зменшення тривалості життя, зниження рівня здоров'я нації, збільшення смертності, зменшення народжуваності та т.д впливають на кваліфікаційно-освітній рівень, кількісно-якісний стан робочої сили а отже й сповільнюють загальний економічний розвиток держави. Низький рівень народжуваності та міграційна активність будуть з кожним роком все більше і більше сприяти скороченню кількості людей, зайнятих в економіці.

Природний рух призводить до зменшення природного приросту та прямо впливає на подальшу динаміку чисельності населення. Міграційний процес є не менш значущим елементом у подальшій негативній динаміці (найпроблемнішими компонентами виступають трудова та учбова міграція). Закордонні підприємства мають змогу запропонувати українцям більшу заробітну плату, тим самим забезпечуючи зростання своєї економіки і

скорочуючи українську. Аналітичну оцінку різниці між заробітною платою в Україні та інших країнах у 2020 р. подано у вигляді діаграми (Рис.2.4.).

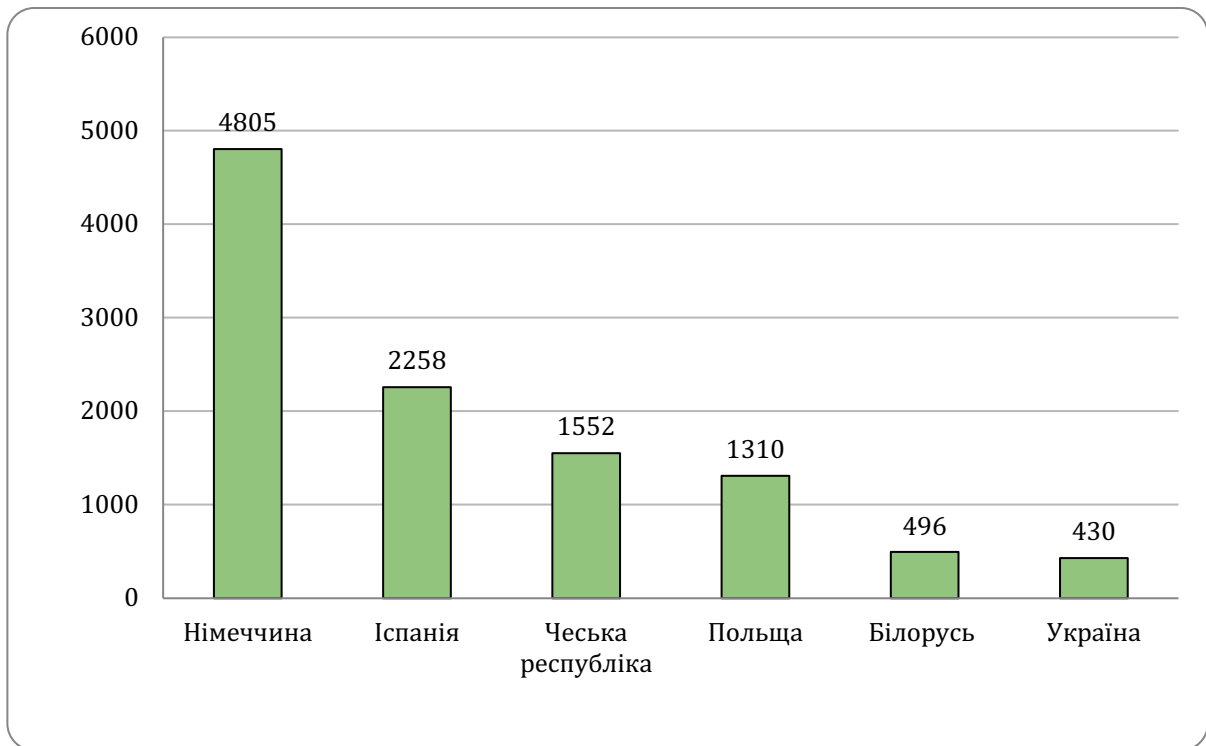

Рис. 2.4. Середньомісячна плата праці в країнах, за 2020 р.

Джерело: побудовано автором за даними [38].

Таким чином, різниця в заробітній платі між європейськими країнами та Україною досить велика, втім не завжди розмір заробітної плати виступає ключовим рушієм до міграції. Українці схильються до прийняття рішень працювати за кордоном зокрема і через проблему стереотипного розуміння рівня економічного добробуту інших держав та гіперболізовано позитивного уявлення про доходи і якість життя громадян інших держав, применшуючи свої. Прикладом може виступати надання молоддю пріоритету освіти закордоном, наприклад у Польщі, з метою подальшого працевлаштування та отримання громадянства (незважаючи на те, що рівень заробітної плати в Польщі хоч і вищий за український, проте не є надвисоким в світовому контексті).

Одночасно в період з 2005 по 2020 рік змінився напрям та співвідношення зворотних та незворотних потоків міграції з України (Рис.2.5.). Переорієнтація міграційних потоків виникла перш за все через зміни ситуації в країнах-

реципієнтах робочої сили. Змінився баланс попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці, спростилась процедура надання дозволів на роботу, набір іноземних студентів до закладів освіти став більш доцільним, що спростило доступ до ринку праці та сфери освіти для українців.

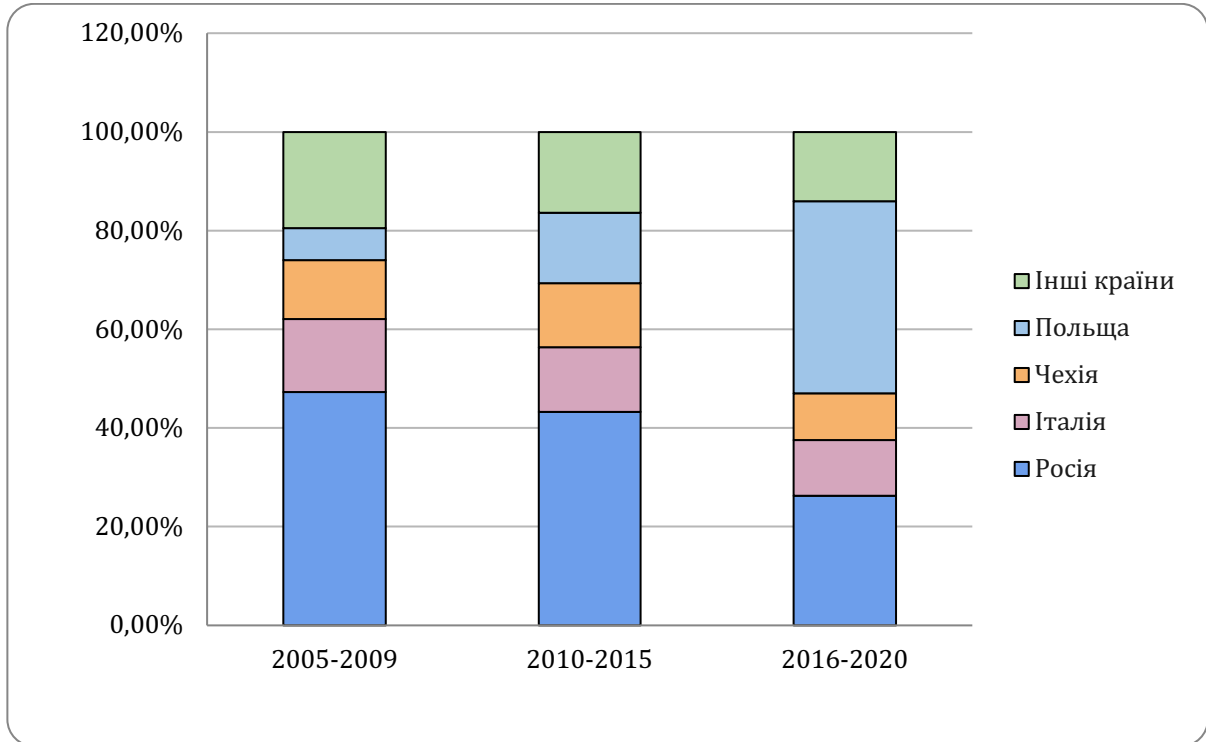

Рис. 2.5. Структура потоків зовнішніх міграцій, за країнами призначення,%
Джерело: Державна служба статистики України.

Важливим для оцінки наслідків трудової міграції для України виступають плани людей щодо повернення населення та їхня подальша реалізація. Тимчасовий від'їзд може призвести до позитивних та негативних наслідків, в той час як виїзд на постійне проживання – майже завжди негативні. Оптимістичним виступає в даному контексті той факт, що 65% мігрантів планують повернутись до України, навіть у разі постійного працевлаштування за кордоном.

Якщо враховувати, що у 2015–2021 рр. тільки 20 % українських трудових мігрантів старші за 50 а 41 % молодші за 35 років, то ймовірними наслідками відтоку працездатного населення стане: брак робочої сили на ринку праці, ще більше прискорення старіння населення і як наслідок збільшення навантаження

на працююче населення, посилення депопуляції, що й і так за останні 25 років являється найвищою у Європі[22].

Навряд ринки праці європейських країн перестануть залучати додаткову робочу силу в найближчій перспективі, чи не єдиною можливістю протидії відтоку робочої сили для України в даному контексті є підвищення заробітної плати ,без втрати робочих місць хоча б до 70-75% відповідних закордонних аналогів.

Отже, міграційна активність населення є невід'ємною складовою глобалізації і буде зростати ще більше з часом, що дуже негативно впливатиме на подальшу демографічну ситуацію в країні й на загальний економічний розвиток. Державі в наявній ситуації доцільно впровадити відповідну демографічну політику ціллю якої буде створення комфортних умов для народу (покращення умов праці, збільшення робочих місць та підвищення заробітної плати). Одночасно важливо приділити увагу вирішенню проблеми природного приросту, стимулювати народжуваність, надання пільг для вагітних жінок та багатодітних сімей а також проведення необхідних реформ для забезпечення здоров'я нації.

2.3. Вплив демографічного фактору на економічний розвиток держави

Вплив демографічного фактору на розвиток та функціонування соціально-економічної системи є часто згадуваним, але нелінійним. Трудовий ресурс виступає головним фактором виробництва, створюючи додану вартість та валовий продукт. Але враховуючи той факт, що з іншого боку працівники потребують задоволення своїх соціальних потреб під час економічно активної частини життя та витрат на утримання під час непрацездатного віку, демографічний чинник може вважатись одним із найважливіших у забезпеченні економічної та соціальної безпеки держави.

Соціально-економічна безпека країни розглядається як набір умов якісного проживання населення та діяльності економічних агентів країни[21]. У впливі на

соціально-економічну безпеку демографічний чинник має два аспекти – співвідношення народжуваності та смертності і трудову міграцію. У Табл. 2.2. вказано характер, інтенсивність впливу та часовий горизонт виділених аспектів демографічного чинника. Вони відрізняються, а тому в контексті соціально-економічної безпеки країни їхній вплив розглянуто окремо.

Таблиця 2.2.

Характер, часовий горизонт та інтенсивність впливу складових демографічного чинника на соціально-економічну безпеку країни

Критерії розрізнення впливу	Складові демографічного чинника	
	Співвідношення народжуваності та смертності	Трудова міграція
Горизонт впливу	Довгостроковий	Середньо-та короткостроковий
Контрольованість органами влади	Відсутня	Нижче за середнє
Мінливість	Низька	Висока
Інерційність впливу	Висока	Низька
Можливість компенсування впливу чинника	Низька	Висока
Наслідки в контексті соціально-економічної безпеки країни	Значні	Значні

Джерело: складено автором

Співвідношення народжуваності та смертності має довгостроковий горизонт впливу: це означає, що у разі суттєвого поліпшення демографічної ситуації в Україні зараз, помітні позитивні наслідки можна буде відчутти в країні мінімум через 20 років.

Варто наголосити, що народжуваність та смертність дуже важкі показники для контролю державою. Співвідношення народжуваності та смертності дуже слабо контролюється на державному рівні. Держава може лише стимулювати народжуваність, за рахунок комплексу заходів зі збільшення тривалості життя населення.

Одна зі складових демографічного чинника розвитку економіки – трудова міграція, є більшою мірою контрольованою, але політичний вплив на неї обмежується заохоченням бізнесу до збільшення робочих місць.

Як було зазначено у попередніх розділах, останніми роками в Україні спостерігається активізація трудової міграції. Вона в свою чергу поділяється на внутрішню і зовнішню. Обидва види мають вплив на впливають на соціально-економічну безпеку країни, але по-різному. Для внутрішньої міграції характерний відтік населення з сільської місцевості та малих міст до великих міст. Дана тенденція створює загрозу сфері сільського господарства, роль якого зростає останнім часом для нашої країни. Скорочення населення у сільській місцевості також прискорює його старіння. Набір цих процесів спричиняє нестачу працівників аграрного сектору країни [38].

Позитивним є той факт, що внутрішня трудова міграція сприяє розвитку великих міст, забезпечує їх робочою силою, збільшує в них попит на товари та послуги, забезпечує роботодавців більш старанними працівниками через їх страх втрати роботи. Проте негативним є те, що соціальна інфраструктура цих міст стає ще більш навантаженню. Повне падіння економіки невеликих міст та поселень являється також ймовірним наслідком внутрішньої трудової міграції. Але куди більш значущим є вплив на соціально-економічну безпеку в Україні зовнішньої трудової міграції.

Зовнішня трудова міграція виникла в Україні ще наприкінці минулого століття, коли українці почали активніше виїжджати за кордон. З часом їх чисельність тільки зростала: вже у 2020 р. їхня чисельність досягала 905,2 тис., з яких в Італії проживали 238 тис., Польщі – 336 тис., Німеччині – 112 тис., Чеській Республіці – 113 тис., Іспанії – 84 тис. Вільне пересування було досягнуто завдяки безвізу та прискорено через війну на сході України [22].

Вплив зовнішньої трудової міграції на соціально-економічну безпеку країни відзначається послабленням не лише кількісних характеристик, а і якості трудових ресурсів всієї держави, адже, як зазначалось, виїжджають за кордон переважно молоді люди та люди середнього віку, які мають професійні навички

та досвід роботи. Такі втрати негативно позначаються на віковій та освітньо-кваліфікаційній структурі робочої сили в Україні, що може стати гальмуючим чинником її економічного зростання.

Висновки до розділу 2

Отже, досліджена в розділі динаміка демографічних показників України вказує на суттєве скорочення населення протягом останніх декількох десятиліть. Причиною погіршення показників виступає нестабільний політичний а також соціо-економічний стан в країні. Окрім негативного балансу приросту, спостерігається тенденція зростання показників міграції населення, спричинена привабливими умовами працевлаштування а також навчання в країнах реципієнтах, що с часом стають тільки кращими. Така ситуація суттєво впливає на розвиток країни та сповільнює її економічне зростання.

Державі в наявній ситуації доцільно впровадити відповідну демографічну політику ціллю якої буде створення комфортних умов для народу (покращення умов праці, збільшення робочих місць та підвищення заробітної плати). Одночасно важливо приділити увагу вирішенню проблеми природного приросту, стимулювати народжуваність, надання пільг для вагітних жінок та багатодітних сімей а також проведення необхідних реформ для забезпечення здоров'я нації.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Перспективи демографічного розвитку та шляхи подолання демографічної кризи в Україні

Демографічний потенціал України був вичерпаний ще у перші роки незалежності: на початку 1990-х чисельність населення становила близько 52 млн осіб, після чого почалось стрімке скорочення і за 30 років країна втратила майже 20 % громадян [30].

Довготривале збереження рівня народжуваності на низькому рівні призвело до депопуляції і старіння населення, спостерігається незворотне руйнування демографічного потенціалу країни, а існуючі умови недостатні для повноцінного відтворення кількості населення[6]. Відомо, що для протидії природному скороченню населення, коефіцієнт народжуваності повинен бути не меншим за 2,2. За останні роки на народжуваність значно вплинули COVID-19 та відповідне посилення економічної нестабільності, спровоковане карантинними обмеженнями та рецесією економіки. Падіння народжуваності погіршується й зараз через російську агресію. Люди, що залишились без житла, неминуче відтермінують народження дітей або взагалі відмовляться від народження другої чи третьої дитини. Демографи стверджують, що не варто очікувати й бєбі-буму, що відбувся після Другої світової війни в Європі, адже з тогу часу значно змінилась демографічна поведінка родини, сформувалися інші вимоги до народження, виховання та догляду за дітьми, відбувся значний розвиток контрацептивних технологій. Суттєвий вплив на народжуваність також матиме наявність великої кількості українських біженок репродуктивного віку, адже чим довше продовжується війна, тим вірогідніше частина евакуйованих жінок налагодять побут за кордоном і ніколи не повернуться в Україну.

Домінантою демографічної динаміки в Україні наразі є й процес старіння. Найбільш гострі проблеми депопуляції наявні саме в країнах з високим рівнем

старіння населення, Україна ж входить до 30 країн світу найстарішого населення [51]. Е. М. Лібанова зазначає, що частка населення старших за 65 років у Європі становить в середньому 19%, а в Україні 17%. Навантаження старшого населення на фактичний працездатний вік у Європі – 31% а в Україні – 27%, що дозволяє зробити певною мірою позитивні висновки: показник не є критичним в порівнянні з європейським [51]. Проте європейські країни компенсують вплив старіння за рахунок працездатної молоді інших країн, зокрема України.

Потрібно також зазначити, що через проблему втрати трудового потенціалу в країні страждають і всі сформовані цим потенціалом соціальні фонди, зокрема і оподаткування, що витрачається також і на утримання непрацездатного населення. Довоєнну Україну, як зазначив міністр економіки Олексій Любченко покидало щороку, приблизно 2–3 мільйони осіб. Наразі ситуація ускладнюється через велику кількість біженців. Хоча населення поступово повертається, кількість тимчасово втрачених трудових ресурсів величезна. Міжнародна організація праці, оцінила, що дві третини зовнішніх переселенців мають вищу освіту та майже половина була раніше працевлаштована, що посилить ймовірно посилить вже наявне навантаження на працездатний вік та суттєво сповільнить темпи відновлення економіки [44].

The Economist Intelligence Unit спргнозував, що в період 2020-2050 років ВВП України зростатиме в середньому на 1.8% на рік, що дозволить в кращому випадку наздогнати поточні показники Туреччини лише через 40 років, а Польщі – через 50, що свідчить про повільне економічне зростання України. Але у зв'язку з війною, 29 березня 2022р The Economist Intelligence зробив новий прогноз «Global Economic Outlook 2022. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine», в якому зазначили, що економіка України скоротиться на 46,5% ВВП і для її відновлення до довоєнного стану, знадобиться понад десять років.

Отже, демографічна криза в країні призводить до ряду серйозних економічних та соціальних проблем і, як наслідок, існує гостра необхідність у

вирішенні владою ряду важливих завдань, пов'язаних з демо-соціо-економічним розвитком.

Перш за все, має бути вирішена проблема якості демографічних даних. Існує гостра необхідність класичного перепису населення, який прийнято проводити кожні 10 років, а в Україні останній такий був у 2001. Існуюча якість даних унеможливорює ефективне керування соціально-економічними процесами.

Доцільним є запровадження електронних реєстрів для більш точного обліку населення та забезпечення функціонування систем електронних інформаційних ресурсів. Це дозволить вирішити питання упорядкування баз даних щодо населення а також інформації сфери медицини, оподаткування, пенсійного забезпечення, освіти, бізнесу і тд. Гарним прикладом може стати досвід Данії, Швеції, Фінляндії, Норвегії, Нідерландах, Естонії, Франції [29].

Для зниження показників смертності в країні має бути приділена значна увага системі охорони здоров'я. Важливим є покращення надання медичних послуг та оптимізація їх вартості, адже якісна медицина наразі доступна не усім громадянам. Дослідження центру Разумкова свідчать про катастрофічну ситуацію в питанні наявності медичного кваліфікованого персоналу. Також необхідно приділити увагу формуванню та фінансуванню заходів профілактики раннього виявлення захворювань для попередження розвитку та ускладнення багатьох неінфекційних хвороб, розробити кампанії, що передбачають поширення та популяризації ідей ведення здорового способу життя та формування здорового довкілля[49].

Сприяти підвищенню народжуваності в Україні можливо шляхом забезпечення надання прямої грошової допомоги при народженні дитини, та іншими соціальними програмами, метою яких є вплив на загальний рівень життя населення, що прямо впливає на бажання українських сімей заводити більше дітей. Необхідним також є створення сприятливих умов для зайнятості жінок, що планують поєднання кар'єрної діяльності та виховання дітей (гнучкі режими роботи, можливість вибору одного з батьків для декретної відпустки) [37].

Проблему відтоку молоді з країни допоможе вирішити створення нових робочих місць, а також модернізація старих з гідною оплатою праці на них. Це допоможе потенційним емігрантам знайти бажані умови для подальшої професійної діяльності, які вони охоче шукають в зарубіжних країнах останніми десятиліттями.

Отже зростаюча депопуляція в Україні спричинена багатьма чинниками, зокрема соціально-економічними. Їх вирішення потребує розробки комплексної програми подолання демографічної кризи, описаної в даному підрозділі.

3.2. Шляхи подолання регіональних диспропорцій за основними складовими людського розвитку

Динаміка соціально-економічних процесів зумовлює необхідність постійного вдосконалення і модернізації заходів щодо регулювання наявних диспропорцій, аби вони були релевантними до поточної ситуації і забезпечували ефективне стратегування розвитку регіональної економіки та її сутнісних характеристик, зокрема і диспропорцій соціально-економічного розвитку регіону. Розробка гнучкої системи модернізації заходів з регулювання диспропорцій є підґрунтям для функціонування механізму стратегічного регулювання диспропорцій розвитку регіонів.

Регіони України тривалий час характеризуються диспропорційністю соціально-економічного розвитку, що негативно позначається на розкритті їх внутрішнього потенціалу та розвитку міжрегіональних зв'язків. Наукова література представляє свою розробку інструментарію щодо удосконалення регулювання диспропорцій та їх зменшення:

- створення бази законів регуляції та децентралізації регіональної політики, що призведе до стабільного та пропорційного соціо-економічного розвитку регіонів;

- створення та контроль програм розвитку регіонів з урахуванням їх можливостей та особливостей;

- створення ефективної системи територіальної організації, яка б займалася диференціацією доходів та витрат регіональних бюджетів;
- забезпечення відповідних умов для розміщення підприємств та виробництв у економічно відсталих регіонах;
- стимулювання більш повного використання ресурсного потенціалу регіонів;
- поліпшення регіональної свідомості мешканців, що зробить ймовірною реалізацію їхнього потенціалу за місцем проживання [36].

Окрім цього, для подолання проблеми диспропорцій регіонів необхідно акцентувати увагу на ефективному використанні регіонального потенціалу, зосередитись на сильних сторонах і нейтралізувати слабкі. Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) на 2021-2027 будується на основі індивідуального підходу до регіонів, визначає конкретні проблеми та пропонує шляхи їх вирішення. Центральною ціллю стратегії є створення основи для планування інвестицій у сектори певних регіонів та територій. Це означає, що державна політика України наразі стає більш мірою територіально орієнтованою: такий підхід матиме позитивний вплив на показники не лише окремих територій, а й розвитку економіки усієї держави.

В окресленому контексті головними суб'єктами реформування регіонів, задля забезпечення їх сталого соціально-економічного розвитку, мають бути органи регіонального управління та місцевого самоврядування. Територіальна орієнтація приходить на заміну раніше застосованої традиційно вертикальної системи і стає більшою мірою горизонтальною. Для функціонування такої системи необхідне також і створення відповідної нормативно-правової та науково-методологічної бази, що може надати регіонам право та спроможність до ведення самостійної політики стратегії, бюджетного планування, інвестиційної діяльності і започаткування проектів з міжрегіонального і міжмуніципального співробітництва [60].

Проте ринкові механізми недостатні для подолання існуючих наразі диспропорцій в рінках соціально-економічного розвитку регіонів: вони повинні

бути доповнені інструментами державного регулювання. Співвідношення даного регулювання може бути змінним та залежати від завдань поставлених для вирішення у конкретному регіоні на конкретному етапі розвитку [60].

Держава повинна вжити більше заходів для запобігання розростання диспропорційності. Регіональна політика має намагатись вирішувати не тільки кризові наслідки, а й прискорювати розвиток та відродження регіональної економіки. Необхідною також є стабілізація економіки саме в тих регіонах, що мають можливість в подальшому забезпечити стабільність усієї країни. Уряд має розробити умови активізації внутрішнього потенціалу розвитку. Ці інструменти створять непрямий вплив на подолання диспропорційності [36].

3.3. Національні пріоритети у контексті сталого людського розвитку

Вперше визначення поняття «сталий розвиток» було надано Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН. Сталий розвиток – розвиток, що задовольняє потреби сучасного світу, але в той же час не створює загрози для наступних поколінь задовольнити особисті потреби. [45]. Сталий розвиток вже виступає основою політик багатьох країн світу, зокрема ЄС та пострадянських країн, таких як Білорусь, Казахстан та Киргизстан.

В Україні неодноразово спостерігалися спроби створити та затвердити у законодавстві Концепцію сталого розвитку країни. І лише у березні 2021 була затверджена Стратегія сталого розвитку України до 2030 р. Ця стратегія базується на новій парадигмі, що полягає у задоволенні потреб жителів сьогодення без шкоди майбутнім поколінням. При переході до сталого розвитку змінюються ціннісні орієнтації багатьох людей: свобода, рівність, солідарність, толерантність, повага до природи, спільна відповідальність – всі ці поняття, точно описують цінності розвитку нової концепції.

До основних пріоритетів створеної стратегії належать: проведення ефективних реформ, забезпечення економічного зростання країни без негативного впливу на екологію та створення усіх необхідних умов для

успішного ведення господарства, створення безпечного середовища для існування держави, людей та бізнесу, підтримання миру, протидія корупції, створення та підтримання здорового та безпечного життя населення, доступність високоякісної освіти та толерантність суспільства [53].

Сталий розвиток передбачає вирішення проблеми економічних, соціальних та екологічних дисбалансів; трансформаційний до зеленої економіки; створення належної взаємодії влади, бізнесу, науки та суспільства; забезпечення повної зайнятості населення; доведення до високого рівня науки, освіти, системи охорони здоров'я; збереження довкілля; децентралізація та впровадження регіональної політики [53].

Орієнтація сталого розвитку на людину, на поліпшення якості її життя та освіти, стане надійним фундаментом для подальшого розвитку людського потенціалу країни що забезпечує її конкурентоспроможність. Також, як наслідок, спостерігатиметься зростання продуктивності, що виступає основним катализатором економічного розвитку країни та провідною складовою у сталого розвитку (рівень продуктивності праці виступає головною відмінністю економічно розвинених країн від тих, що розвиваються). Підвищення продуктивності праці в країні є найважливішим елементом економічних програм розвитку, оскільки саме цей показник прямопропорційно впливає на ВВП та рівень життя населення в цілому. Як наслідок – висока якість життя, вирішення проблеми бідності та подолання демографічних криз.

Наразі показник продуктивності праці в Україні знаходиться на дуже низькому рівні – 5 доларів на людино-годину. У п'ятох світових економічних лідерів цей показник досягає 68-103 доларів, у Словаччини – 44 долари, Угорщини – 38 доларів, Болгарії -26 доларів. В найбільш інноваційній сфері України – ІТ-галузі, в 2016 р він становив 22 долари, що не досягає навіть середньої продуктивності перерахованих вище країн [56].

Для вирішення цієї проблеми гостро необхідне залучення іноземних або власних інвестицій в освіту, розвиток технологій та людський капітал. За таких умов Україна зможе повноцінно перейти до концепції сталого розвитку і далі, за

умов формування стабільного соціально-економічного зростання, зможе поетапно перейти і до ефективної та екологічної соціально-економічної системи.

Висновки до розділу 3

Отже, виходячи з вищевикладеного в розділі , зростаюча депопуляція в країні зумовлена багатьма чинниками , зокрема соціо-економічними. Її вирішення потребує запровадження електронних облікових реєстрів; покращення надання медичних послуг та оптимізація їх вартості; створення нових робочих місць та модернізація старих; створення соціальних програм допомоги при народженні дитини або інших , що впливають на рівень життя населення.

Для подолання проблеми диспропорційності регіонів, потрібно зосередити увагу на використанні потенціалу кожного регіону окремо, акцентувати увагу на сильних сторонах та нейтралізувати слабкі. Держава має стати більш територіально орієнтованою та створити відповідну нормативно-правову базу, що надасть регіонам самостійність у їх діяльності.

Для досягнення сталого розвитку в Україні , державі необхідно залучення іноземних або власних інвестицій в освіту, розвиток технологій та людський капітал. Це з часом матиме вплив на показник продуктивності праці, що виступає основним каталізатором економічного розвитку та провідною складовою сталого розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Сьогодні Україні як ніколи потребує державного регулювання демографічними процесами. Необхідність у цьому зумовлена наявною в країні затяжною демографічною кризою та її суттєвим загостренням після повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Метою демографічного розвитку України сьогодні має бути покращення якості населення, збереження та відтворення його життєвого й трудового потенціалу. Саме цей шлях є перспективним для виходу із кризи воєнного та повоєнного станів. Для досягнення результатів, завданнями соціальної політики на найближчі 5 років повинні стати: поліпшення якості життя, скорочення бідності, покращення здоров'я нації, покращення показників народжуваності та смертності, регулювання міграційних процесів, поліпшення умов життєдіяльності сім'ї і т.д.

Для зниження показників смертності в країні має бути приділена значна увага системі охорони здоров'я. Важливим є покращення надання медичних послуг та оптимізація їх вартості, адже якісна медицина наразі доступна не усім громадянам.

Сприяття підвищенню народжуваності в Україні можливо шляхом забезпечення надання прямої грошової допомоги при народженні дитини, та іншими соціальними програмами, метою яких є вплив на загальний рівень життя населення, що прямо впливає на бажання українських сімей заводити більше дітей.

Проблему відтоку молоді з країни допоможе вирішити створення нових робочих місць, а також модернізація старих з гідною оплатою праці на них. Це допоможе потенційним емігрантам знайти бажані умови для подальшої професійної діяльності, які вони охоче шукають в зарубіжних країнах останніми десятиліттями.

Для подолання проблеми диспропорційності регіонів, потрібно зосередити увагу на використанні потенціалу кожного регіону окремо, акцентувати увагу на

сильних сторонах та нейтралізувати слабкі. Держава має стати більш територіально орієнтованою та створити відповідну нормативно-правову базу, що надасть регіонам самостійність у їх діяльності.

Для досягнення сталого розвитку в Україні, державі необхідно залучення іноземних або власних інвестицій в освіту, розвиток технологій та людський капітал. Це з часом матиме вплив на показник продуктивності праці в країні, виступає основним каталізатором економічного розвитку країни та провідною складовою у сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ПОНЯТТЯ Й КАТЕГОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕМОГРАФІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ Овдін О.В
 URL:http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/4.pdf
2. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. Київ: НІСД, 2018. – 472 с..
 URL: <https://www.cceol.com/search/book-detail?id=1024839>
3. Муц Л.Ф. Формування та реалізація державної міграційної політики: монографія / Л.Ф. Муц. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. 418 с.
 URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40278/1/%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%85%D1%80%D1%83%D1%81%D1%82.pdf>
4. Нордстрем К., Шлингман П. Urban Express. 15 правил нового мира, в котором главная роль у городов и женщин. М.: Альпина Паблишер, 2019. 272 с.
 URL: <https://www.livelib.ru/book/1003020648-urban-express-15-pravil-novogo-mira-v-kotorom-glavnaya-rol-u-gorodov-i-zhenschin-kell-a-nordstrem>
5. Пасічний М.Д. Фінансова політика держави: монографія. Київ: Київ. 2019. 440 с. URL:
<https://knute.edu.ua/file/MjIxNw==/5a47f49fe8f5570fce00fa8ab1c50936.pdf>
6. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики: колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2014. 380 с.
 URL:https://www.researchgate.net/publication/339351902_LUDSKIJ_ROZVITOK_V_UKRAINI_MODERNIZACIA_SOCIALNOI_POLITIKI_REGIONALNIJ_ASPEKT
7. Дорошенко Л. С. Демографія: практикум. Київ : МАУП, 2007. 80 с. URL:
<https://maup.com.ua/ua/navchannya-u-maup/library/pidruchniki/psihologiya/demografiyapraktikum.html>

8. Буколова В. В. Теоретичні та інструментальні засади оцінювання соціально-економічної безпеки регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05. Полтава, 2019. 20 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ASUA/1468868>

9. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / авт.: А. Садовенко, Л. Масловська, В. Середа, Т. Тимочко. – 2 вид. – К.; 2011. – 392 с. URL: <https://sd4ua.org/stalyj-rozvytok-suspilstva-navchalnyj-posibnyk-stalyj-rozvytok-suspilstva-navchalnyj-posibnyk-avt-a-sadovenko-l-maslovska-v-sereda-t-tymochko-2-vyd-k-2011-392-s/>

10. Антошкін В. К. Економічна та національна безпека регіонів. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 2 (26). С. 108–109. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vbumb_2014_3_5

11. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 24. С. 54–57. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_eim_2017_24\(2\)_14](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_eim_2017_24(2)_14)

12. Дикань В. В., Александрова О. Ю. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 58. С. 18–25. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vetp_2017_58_4

13. Дегтяр А.О. Теоретико-методологічні засади розробки та реалізації державної демографічної політики в Україні. Публічне управління: теорія та

практика: збірник наук. праць Асоціації докторів наук з держ. управління. 2012. Вип. 2. С. 196–200. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Publ_upr_spez.pdf

14. Долінченко О.М. Категорійно-понятійний апарат державного регулювання демографічних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 8. С. 140–145. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ipd_2014_8_31

15. Жукова Н. В. Економічні інтереси сталого розвитку малих міст у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 14 (1). С. 98–103. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuumevcg_2017_14\(1\)_22](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvuumevcg_2017_14(1)_22)

16. Демографічна ситуація в Україні в період незалежності. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/08/21/infografika/suspilstvo/demohrafichna-sytuacziya-ukrayini-period-nezalezhnosti>

17. Гудзеляк І. І. Основи демографії: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів напряму підготовки 6.040104 – географія, спеціальності 7.070502 – економічна і соціальна географія. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 81с. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Hudzeliak-I.-Osnovy-demohrafii.pdf>

18. Курило І.О., Аксьонова С.Ю., Крімер Б.О. Народжуваність та материнство в Україні: регіональний аспект. Демографія та соціальна економіка. 2016. № 1. С. 65–79. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dse_2016_1_8

19. Плужник А. В. Концепція економічної безпеки міст України в умовах глобалізації. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2012. № 2 (53). С. 51–53.

URL:<http://www.journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/309/329>

20. Радченко О.В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. Публічне управління: теорія та практика: збірник наук. праць Асоціації докторів наук з держ. управління. 2013. Вип. 3. С. 19–25. URL: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pubupr_2013_3_5)

[bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pubupr_2013_3_5](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pubupr_2013_3_5)

21. Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста. Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. Т. 4. № 20. С. 82–92. URL:<https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=27060.pdf>

22. Саріогло В. Зовнішня трудова міграція в Україні: мотиви, масштаби, наслідки. Економічний аналіз. 2019. Т. 29. № 1. С. 36–43. URL:[http://www.irbis-](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecan_2019_29(1)_7)

[bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecan_2019_29\(1\)_7](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ecan_2019_29(1)_7)

23. Стешенко В.С. Зміст понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток»: тотожності та відмінності. Демографія та соціальна економіка. 2013. № 1. С. 5–16. URL:[http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dse_2013_1_3)

[bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dse_2013_1_3](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dse_2013_1_3)

24. Павленко Що таке сталий розвиток? / Сталий розвиток для України. URL: <http://www.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/>

25. Позняк О.В. Проблеми реалізації імміграційної політики України / О.В. Позняк // Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України:

зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 груд. 2019 р.) / упоряд. О.А. Малиновська. – Київ: НІСД, 2019. – С. 63–68.

[URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/problemi-realizacii-strategii-derzhavnoi-migraciynoi-politiki-ukraini.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/problemi-realizacii-strategii-derzhavnoi-migraciynoi-politiki-ukraini.pdf)

26. Prylipko S., Vasylieva O, Vasylieva N. Methodology of forming a comprehensive mechanism for public administration of service cooperation development in rural areas of Ukraine. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE). 2019. Vol. 8. Issue-4S, pp. 152-156. URL: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i4S/D10121184S19.pdf>

27. Kozlovskyi S., Pasichnyi M., Lavrov R., Ivaniuta N. and Nepytyaliuk, A. (2020) An Empirical Study of the Effects of Demographic Factors on Economic Growth in Advanced and Developing Countries. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe, 23 (3), 45–67. URL:<http://surl.li/cflvj>

28. Pasichnyi M. (2017). Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. Problems and Perspectives in Management, vol. 15 (3), pp. 316–322. URL:https://www.researchgate.net/publication/321537342_Empirical_study_of_the_fiscal_policy_impact_on_economic_growth

29. Вірц К. А., Коваленко А. К., Сотник Г. І., Гессен А. Є. Вплив міжнародної міграції на вітчизняну економіку. Молодий вчений. 2016. № 12 (39). С. 686–689. URL: <http://surl.li/cflvu>

30. Демографічна ситуація у 2020 році: експрес-випуск. Державна служба статистики України: офіц. сайт. 18 лютого 2020 р. – URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2020/express20.asp

31.Знелюднення сільських територій України в умовах соціально-демографічної кризи / В. М. Чопенко URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=E_apk_2016_1_10

32. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

33. Дубілет назвав три причини, через які скоротило-ся населення. Українська правда: інтернет-видання. Но-вини. 23 січня 2020 р. – URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/01/23/7238207/>

34. Жадан Є. Методологічні засади формування моделі соціальної безпеки міста. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. № 1 (24). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dums_2015_1_33

35. Заха Д., Луке М. Кінця-краю не видно: трудова міграція з України може сповільнитися, проте, швидше за все, триватиме. Дослідження Німецької консультативної групи в Україні. URL <https://voxukraine.org/kintsya-krayu-ne-vidno-trudova-migratsiya-z-ukrayini-mozhe-spovilnitsiya-prote-shvidshe-za-vse-trivatime/>

36. Козловський С. В. Стратегічний аналіз розвитку регіональних економічних систем. Ефективна економіка. 2010. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=178>

37. Кравченко М.В., Мельничук Л.М. Механізми державного регулювання демографічного розвитку: теоретичний аспект. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2014. Вип. 1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Patp_2014_1_10

38. Міграція як чинник розвитку в Україні. Київ: MOM, 2016. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf

39. Населення (2002-2020). Державна служба статистики України: офіц. сайт. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

40. Неможливо керувати країною, якщо ти не знаєш, хто в ній живе [інтерв'ю з академіком НАН України Е.М. Лібановою / вели В. Герасимчук, С. Кошкіна] // LB.ua: інтернет-видання. 6 лютого 2020 р. URL: https://rus.lb.ua/society/2020/02/06/449123_ella_libanova_nemozhливо_keruvati.html

41. Обліковано 1 433 454 внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України: офіц. сайт. 8 січня 2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oblikovano-1-433-454-vnutrishno-peremishcheni-osobi>

42. Оприлюднено результати оцінки чисельності наявного населення України. Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Новини. 23 січня 2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhstat-ocinka-chiselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini-stanom-na-1-grudnya-2019-roku-stala-rezultatom-eksperimentalnih-rozrahunkiv-za-metodologiyeyu-yakastvoryuvalasya-robochoyu-grupoju>

43. Оцінка чисельності наявного населення України станом на 1 грудня 2019 р. Державна служба статистики України: офіц. сайт. – 23 січня 2020 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/Noviny/new2020/zmist/novini/OnU_01_12_2019.pdf

44. Оцінка чисельності наявного населення України станом на 1 грудня 2019 р. стала результатом експериментальних розрахунків за методологією, яка створювалася робочою групою. Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Новини. 5 лютого 2020 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhstat-ocinka-chiselnosti-nayavnogo-naselennya-ukrayini-stanom-na-1-grudnya-2019-roku-stala-rezultatom-eksperimentalnih-rozrahunkiv-za-metodologiyeyu-yakastvoryuvalasya-robochoyu-grupoju>

45. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию / официальный сайт ООН URL: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>.

46. Плужник А. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки міста. Scientific Journal «ScienceRise». 2015. № 7/3 (12). URL: https://www.researchgate.net/publication/282470526_Formation_of_the_economic_s

economy.gov.ua/ua/securety_system_of_the_city/fulltext/5641119908aec448fa60659e/Formation-of-the-economic-security-system-of-the-city.pdf

47. Позняк О. Українці за кордоном: чи зменшиться кількість трудових мігрантів у 2019. URL: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi/>

48. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2006 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text>

49. Україна 2021-2022: помірні досягнення, масштабні загрози URL:<https://razumkov.org.ua/vydannia/shchorichni-analitychni-pidsumky-i-prohnozy>

50. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. Центр економічної стратегії. 2018. 23 квітня. 50 с. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Migrationnote.pdf>

51. "Величезна дочасна смертність". Науковиця пояснила низьку середню тривалість життя в Україні URL: <https://suspilne.media/142129-velicezna-docasna-smertnist-naukovica-poasnila-nizku-serednu-trivalist-zitta-v-ukraini/>

52.«ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ СТАНУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ» URL:https://www.researchgate.net/publication/291246882_ORGANIZACIA_INFO-RMACIJO-ANALITICNOGO_ZABEZPECENNA_TA_METODIKA_ANALIZU_STANU_ROZVITKU_REGIONU_v_ramkah_realizacii_Strategii_stalogo_rozvitku_Cernigivsini_do_2020_roku

53. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>

54. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 березня 2021 року та середня чисельність у січні-лютому 2021 року. Головне управління статистики у

Донецькій області: офіц. сайт. URL
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/kn/arh_kn2021_u.html

55. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 березня 2021 року та середня чисельність у січні – лютому 2021 року. Головне управління статистики у Луганській області: офіц. сайт. URL:
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/kn/arh_kn2021_u.html

56. ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ та ПРОДУКТИВНІСТЬ КАПІТАЛУ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
 URL:<https://me.gov.ua/Documents/Download?id=dcc62de3-9fd5-45bf-a0c5-10706c5fdab7>

57. Databank is in the stage of filling up and testing. URL:
<http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp> 15. Міграція в Україні: факти і цифри. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/mihratsiya-v-ukrayini-tsyfry-i-fakty-2021>

58. International migration report high lights 2017. URL:
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

59. Національна стратегія розвитку «Україна – 2015». – Київ, 2008. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/NT1201>

60. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. . URL:
[http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_012_ShevchenkoOV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_012_ShevchenkoOV.pdf)

61. Тимощук М. Головна мета України. Що відрізняє багаті країни від бідних / журнал НВ: бізнес / 10 серпня 2020 / [Електронний ресурс]. – . URL:https://biz.nv.ua/ukr/experts/produktivnist-praci-ibidnist-ukrajini-yak-stati-bagatoyu-krajinoyu-novini-ukrajini-50105103.html?utm_content=set_lang.

ДОДАТКИ

Додаток А

Демографічна динаміка в Україні у 2002-2020 рр

Рік	Народжуваність, тис. осіб	Смертність, тис. осіб	Природний приріст або скорочення (-) чисельності населення, тис. осіб	Міграційний приріст або скорочення (-) чисельності населення, тис. осіб
2002	390,7	754,9	-364,2	-33,8
2003	408,6	765,4	-356,8	-24,2
2004	427,3	761,3	-334,0	-7,6
2005	426,1	782,0	-355,9	4,6
2006	460,4	758,1	-297,7	14,2
2007	472,7	762,9	-290,2	16,8
2008	510,6	754,5	-243,9	14,9
2009	512,5	706,7	-194,2	13,4
2010	497,7	698,2	-200,5	16,1
2011	502,6	664,6	-162,0	17,1
2012	520,7	663,1	-142,4	61,8
2013	503,7	662,4	-158,7	31,9
2014	465,9	632,3	-166,4	22,6
2015	411,8	594,8	-183,0	14,2
2016	397,0	583,6	-186,6	10,6
2017	364,0	574,1	-210,1	12,0
2018	335,9	587,7	-251,8	18,6
2019	308,8	581,1	-272,3	21,5
2020	293,5	616,8	-323,4	9,3
Разом за 2002 – 2020	8 210,5	12 904,5	-4 694,0	234,0

Джерело: Державна служба статистики України.